

The Components of 'Recitation Engineering' According to Ayatollah Khamenei *

Hassan Zarnooshe Farahani ^۱

Abstract

"Recitation Engineering" emerged as a pivotal term introduced by Ayatollah Khamenei on the first day of the blessed month of Ramadan in ۱۴۰۱ SH (۲۰۰۲ CE) during a gathering focused on connecting with the Holy Quran. This article aims to elucidate the concept and components of "Recitation Engineering" from the perspective of Ayatollah Khamenei. Employing the method of "Content Analysis," it first extracts and categorizes themes related to Quranic recitation from His Eminence's speeches during ۷۰ Quranic meetings from ۱۳۶۸ SH (۱۹۸۹ CE) to ۱۴۰۱ SH (۲۰۰۲ CE). The findings reveal that from Ayatollah Khamenei's viewpoint, Quranic recitation comprises two categories: internal etiquettes and external etiquettes. Internal etiquettes encompass the inherent influence of the reciter from the themes of the verses, while external etiquettes include: ۱. Selecting appropriate pauses and beginnings; ۲. Emphasizing specific words and phrases and their repetition; and ۳. Observing sound and intonation measures. Adherence to these etiquettes leads to: ۱. Enhancing the general public's understanding of the Quran; ۲. Accurately conveying meanings to listeners; and ۳. Spiritual, intellectual, and practical growth at both individual and societal levels. It seems that, according to Ayatollah Khamenei, the application of the term "Recitation Engineering" pertains to observing the external etiquettes of Quranic recitation, such as attention to pauses and beginnings, emphasis and repetition, sound, and intonation, which will be expounded upon in this article.

Keywords: Recitation Engineering, Ayatollah Khamenei, Pauses and Beginnings, Emphasis and Repetition, Sound and Intonation Scales, External Etiquettes of Recitation.

*. **Date of receiving:** ۱۳/۰۶/۲۰۲۲, **Date of approval:** ۲۵/۱۱/۲۰۲۳.

^۱. Assistant Professor in the Department of Theology and Islamic Studies, Shahid Rajaee Teacher Training University, Tehran, Iran: zarnooshe@sru.ac.ir.

شاخصه‌های «مهندسی تلاوت» از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای*

حسن زرنوشه فراهانی^۱

چکیده

«مهندسی تلاوت»، کلیدواژه‌ای است که حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در آغازین روز از ماه مبارک رمضان ۱۴۰۱ و در محفل انس با قرآن کریم، قاریان قرآن را به آن توصیه کردند. این مقاله، با هدف تبیین مفهوم و شاخصه‌های «مهندسی تلاوت» از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، با استفاده از روش «تحلیل مضمون»، ابتدا با مطالعه دقیق بیانات ایشان در ۷۰ دیدار قرآنی در طی سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۴۰۱، مضامین مرتبط با تلاوت قرآن را استخراج و دسته‌بندی کرده ۱۹۱ است که نتایج حاصله نشان می‌دهد از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، تلاوت قرآن دارای دو دسته آداب باطنی و آداب ظاهری است؛ آداب باطنی شامل: خودتأثیری پیشین قاری از مضامین آیات؛ و آداب ظاهری نیز شامل: ۱. انتخاب مواضع مناسب برای وقف و ابتدا؛ ۲. تکیه بر روی برخی کلمات و عبارات و تکرار آنها؛ ۳. رعایت موازین صوت و لحن است؛ که رعایت مجموع این آداب منجر به: ۱. متوجه نمودن عموم مردم به قرآن؛ ۲. القای صحیح معانی بر شنوندگان؛ ۳. رشد معنوی، فکری و عملی فرد و جامعه می‌شود. از این میان، به نظر می‌رسد کاربست تعبیر «مهندسی تلاوت» در بیان آیت‌الله خامنه‌ای ناظر به رعایت آداب ظاهری تلاوت قرآن یعنی توجه به وقف و ابتدا، تکیه و تکرار، و صوت و لحن است که در این مقاله تبیین خواهند شد.

واژگان کلیدی: مهندسی تلاوت، آیت‌الله خامنه‌ای، وقف و ابتدا، تکیه و تکرار، موازین صوت و لحن، آداب ظاهری تلاوت.

*. تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۲۳ و تاریخ تأیید: ۱۴۰۲/۰۹/۰۲.

۱. استادیار گروه الهیات و معارف اسلامی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی. تهران. ایران: zarnooshe@sru.ac.ir.

*این پژوهش با حمایت مالی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی طبق ابلاغ گزنت شماره ۴۹۲۵ مورخ ۰۶/۰۳/۱۴۰۲ انجام گردیده است.

مقدمه

از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، آرمان نظام جمهوری اسلامی ایران، ایجاد تمدن نوین اسلامی است (ر.ک: خامنه‌ای، بیانات در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۴/۰۶/۱۳۹۲) و راه دستیابی به آن، آشنایی، انس و پیروی از قرآن کریم است، همان‌گونه که تجربه‌های تمدنی پیشین مسلمانان هم به برکت قرآن به وجود آمده‌اند: «مردم مسلمان صدر اسلام، یک عده از اقوام ضعیف، ذلیل، توسری‌خور، از همه چیز محروم بودند؛ اما قرآن آنها را به جایی رساند که سازنده تاریخ بشر شدند. بزرگ‌ترین تمدن‌ها را مسلمین، به برکت قرآن به وجود آوردند و به برکت قرآن، علم، فلسفه، اخلاق و تقریباً همه دانش‌های بشری را پیش بردند. امروز هم اگر با قرآن آشنا باشید، می‌توانید همان ماجرا را دنبال و تجدید کنید. مسلمانان اگر با قرآن انس بگیرند، سیادت دنیا را در دست خواهند گرفت و دیگر این غاصب‌ها، این قدرت‌های استکباری، این حیوانات کراوات‌بسته به ظاهر انسان و در باطن وحوش، نمی‌آیند ادعای هدایت بشر و رهبری عالم را بکنند» (خامنه‌ای، بیانات در جلسه اختتامیه مسابقات قرائت قرآن، ۱۳۷۱/۱۱/۰۵). بنابراین می‌توان گفت از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، ایجاد تمدن نوین اسلامی در گرو عزم مسلمانان برای توسعه فرهنگ قرآنی و حاکم کردن این فرهنگ بر بینش‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای فردی و اجتماعی آنهاست. در پاسخ به این پرسش که «حاکم‌شدن فرهنگ قرآنی در جامعه چگونه اتفاق خواهد افتاد؟» نویسنده، در پژوهش‌های دیگری (ر.ک: زرنوشه فراهانی، ۱۴۰۱: ۳۱-۹۷؛ زرنوشه فراهانی و علیپور، ۱۴۰۰: ۱۵۷-۱۸۹)، به ارائه الگوی انس با قرآن مبتنی بر اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در هفت محور اهداف، آثار، فرایندها، پیشران‌ها، راهکارهای انس با قرآن، وظایف قاریان و نقش حکومت‌ها پرداخته است. مطابق الگوی به دست آمده، تلاوت قرآن از پیشران‌های انس با قرآن است اکنون، مقاله پیش‌رو در پی پاسخ به این سؤالات است که از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای «مهندسی تلاوت» به چه معناست و چه مؤلفه‌ها و شاخصه‌هایی دارد؟ و توجه به این مؤلفه‌ها و شاخصه‌ها چه تأثیری بر تلاوت قرآن دارد؟ بدین منظور بیانات ایشان در ۷۰ دیدار قرآنی به‌طور دقیق مطالعه شد و مضامین مرتبط با تلاوت قرآن، استخراج و مورد تحلیل کمی و کیفی قرار گرفت.

الف. شبکه مضامین تلاوت قرآن از منظر آیت‌الله خامنه‌ای

۱. معرفی روش تحلیل مضمون

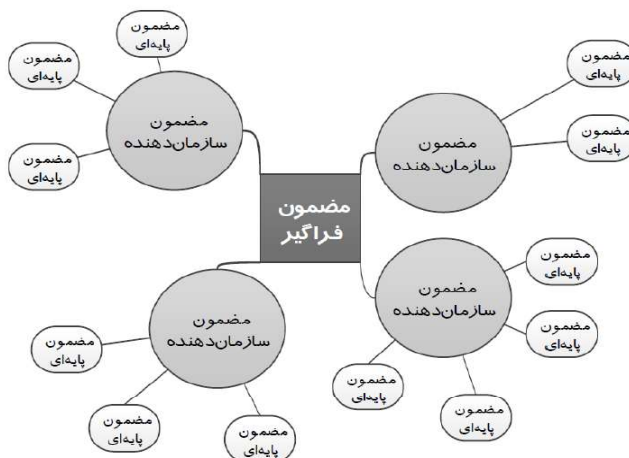
کسب نتایج مفید و بامعنی در تحقیقات کیفی، مستلزم به‌کارگیری روش‌هایی است که بتواند حجم عظیم داده‌ها را به‌گونه‌ای نظام‌مند ثبت کرده و به تحلیل دقیق آنها بپردازد. از جمله روش‌های تحلیل کیفی که با استفاده از آن، می‌توان به فهم عمیق و جامعی از داده‌های مورد بررسی رسید، روش تحلیل مضمون^۱ است.

۱. Thematic Analysis.

تحلیل مضمون، روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. این روش، فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند (۸۰: Braun & Clarke, ۲۰۰۶). به عبارت دیگر تحلیل مضمون، راهبردی برای تقلیل و تحلیل داده‌هاست و به وسیله آن، داده‌های کیفی، تقسیم‌بندی، طبقه‌بندی، تلخیص و بازسازی می‌گردند (۸۶۷: ۲۰۰۸: Given).

در تحلیل مضمون، پژوهشگر به دنبال یافتن الگوهای تکراری معنادار است که با سنجش فراوانی واژگان حاصل می‌شود. این روش، بر اساس یک رویه مشخص و در سه سطح، مضامین را نظام‌مند می‌کند که عبارت‌اند از:

- الف) مضامین پایه شامل کدها و نکات کلیدی موجود در متن؛
 - ب) مضامین سازمان‌دهنده که از ترکیب و تلخیص مضامین پایه به دست می‌آیند؛
 - ج) مضامین فراگیر که همان مضامین عالی در برگرفته اصول حاکم بر متن به عنوان یک کل هستند. با تحلیل مضامین، شبکه‌ای از مضامین ایجاد می‌شود و در نهایت با تحلیل آنها مفاهیم کلیدی استخراج، و مدل تبیین می‌گردد (۳۸۹: ۲۰۰۱: Attride Stirling).
- الگوی نمادین سطوح مضامین در روش تحلیل مضمون بدین شرح است:

نمودار شماره ۱: ساختار یک شبکه مضامین (Attride- Stirling, ۲۰۰۱: ۳۸۸).

فرایند تحلیل مضمون شامل ۳ مرحله (تجزیه، تشریح و ترکیب) متن است که هر کدام از این مراحل شامل گام‌ها و اقدامات متعدد است که در جدول ذیل بیان شده است:

جدول شماره ۱: فرایند گام‌به‌گام روش تحلیل مضمون (عزت دوست و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۵۹-۱۸۷)

مرحله	گام	اقدام
تجزیه متن	۱. آشناسدن با متن مورد بررسی	۱-۱. پیاده‌سازی داده‌ها (در صورت لزوم) ۲-۱. مطالعه مجدد داده‌ها ۳-۱. نوشتن ایده‌های اولیه
	۲. ایجاد کدهای اولیه و کدگذاری	۱-۲. پیشنهاد چارچوب کدگذاری ۲-۲. تفکیک متن به بخش‌های کوچک‌تر ۳-۲. کدگذاری ویژگی‌های جالب داده‌ها
	۳. جستجو و شناسایی مضامین	۱-۳. تطبیق دادن کدها با مضامین بالقوه ۲-۳. استخراج مضامین از بخش‌های کدگذاری شده متن ۳-۳. پالایش و بازبینی مضامین
	۴. ترسیم شبکه مضامین	۱-۴. بررسی و کنترل همخوانی مضامین با کدهای استخراج شده ۲-۴. مرتب نمودن مضامین ۳-۴. انتخاب مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر ۴-۴. ترسیم نقشه مضامین ۵-۴. اصلاح و تأیید شبکه(ها)
تشریح متن	۵. تحلیل شبکه مضامین	۱-۵. تعریف و نام‌گذاری مضامین ۲-۵. توصیف و توضیح شبکه مضامین
ترکیب متن	۶. تدوین گزارش	۱-۶. تلخیص شبکه مضامین و بیان مختصر و صریح مضامین ۲-۶. استخراج نمونه‌های جالب و مورد توجه از داده‌ها ۳-۶. مرتبط نمودن نتایج تحلیل با سؤالات تحقیق و مبانی نظری ۴-۶. نوشتن گزارش علمی و تخصصی از تحلیل‌ها

۲. تحلیل مضمون بیانات آیت الله خامنه‌ای پیرامون تلاوت قرآن

مرحله اول: تجزیه متن و استخراج مضامین پایه

به منظور اجرای روش تحلیل مضمون، در مرحله اول لازم است به تجزیه متن پرداخته و جملات با ملاک واحد و مشخصی در جدول مربوطه، تقطیع شوند. این مرحله شامل چهار گام آشناسدن با متن، ایجاد کدهای اولیه، شناسایی مضامین و ترسیم اولیه شبکه مضامین می‌باشد. از رهگذر مطالعه دقیق و مکرر بیانات مقام معظم رهبری در ۷۰ دیدار، ۴۲ فراز مرتبط با تلاوت قرآن به دست آمد و از هر فراز یک مضمون پایه و مهم استخراج شد. بر این اساس، تعداد ۴۲ مضمون پایه به دست آمد.

لازم به ذکر است که شناخت مضمون، از مهم‌ترین مراحل تحلیل مضمون بوده، زیرا مراحل بعدی بر پایه آن انجام می‌شود و جهت‌گیری‌ها و سؤالات تحقیق، ارزش‌ها و تجربه پژوهشگر پیرامون مسئله پژوهش، در نحوه شناخت مضامین، تأثیر می‌گذارد. همچنین باید توجه داشت که انتخاب مضمون، لزوماً تابع معیارهای کمی نیست؛ بلکه به این مطلب بستگی دارد که چقدر به نکته مهمی درباره سؤالات تحقیق می‌پردازد. در واقع مقدار داده‌های مورد نیاز جهت پاسخ به مسئله پژوهش با توجه به ماهیت کیفی روش تحلیل مضمون ثابت و مشخص نیست.

برای درک بهتر چگونگی استخراج مضامین از بیانات مقام معظم رهبری بخشی از جدول تحلیل به عنوان نمونه درج می‌شود.

جدول شماره ۲: نمونه تحلیل مضمون بیانات آیت الله خامنه‌ای

ردیف	متن بیانات	مضامین پایه	کدگذاری
۱	ما اگر بخواهیم کل امت با قرآن انس بگیرند، باید تلاوت قرآن را در جامعه باب کنیم. اگر من این قدر به خواندن شما قاریان عزیز تکیه می‌کنم و به آن اهمیت می‌دهم، برای همین است. شما یک نفر آدمید، می‌خوانید، هر چه هم خوب بخوانید یا نخوانید، از یک جهت به خودتان مربوط است؛ اما آن چیزی که من را وادار می‌کند که به این مسأله این همه اهتمام بورزم، آن است که اگر تالیان کلام الله در جامعه توانستند با	تلاوت ملکوتی صحیح و پرجاذبه قرآن زمینه ساز انس تمام مردم با قرآن	Q۱

ردیف	متن بیانات	مضامین پایه	کدگذاری
	زمزمه ملکوتی و صحیح و پُر جاذبه، این آیات کریمه را تلاوت بکنند، دل مردم با قرآن انس می‌گیرد و به قرآن نزدیک می‌شود (خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از قاریان قرآن، ۱۳۷۰/۱/۲۲).		
۲	برادران من! این خواندن و تلاوت قرآن، قدم اول است، قدم آخر نیست. اول، آشنایی و انس با قرآن لازم است. بعد، مفاهیم قرآنی را به صورت سطور قطعی و مجسم برنامه زندگی در مقابل چشم نگه داشتن، تا ما را به این طرف و آن طرف نکشانند؛ یک روز ما را به سمت کمونیسم بکشانند، یک روز به سمت لیبرالیسم؛ یک روز از سوسیالیسم بگویند، یک روز از سرمایه‌داری. قرآن را وقتی که یاد گرفتیم و با آن آشنا شدیم، نمی‌توانند ما را به این طرف و آن طرف بکشانند؛ چون خط روشن قرآن ما را هدایت می‌کند. و آن‌گاه، پیاده‌کردن این مفاهیم در واقعیت زندگی است. البته من این قهرمانهای قرآنی را خیلی دوست دارم و به این شخصیت‌های قرآن خوان خیلی علاقه و ارادت دارم؛ اینها کسانی هستند که قرآن را برای ما - برای ذهن، دل و جان ما - مجسم می‌کنند. این خواندن خوب - که ما این همه تشویق می‌کنیم - مفاهیم را مشخص می‌کند. شما ببینید این استاد محترم میهمان ما آقای شیخ احمد محمد عامر، امروز چه خوب قرآن خواند. قرآن خواندن خوب، که با صوت خوب و با نغمه خوب و با توجه به معانی انجام بگیرد، مفاهیم قرآن را جلوی انسان مجسم می‌کند؛ انسان را به عمل نزدیک می‌کند؛ انسان را با معرفت قرآنی نزدیک می‌کند (خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از قاریان قرآن، ۱۳۸۳/۶/۲۶).	تلاوت با صوت و نغمه خوب و با توجه به معانی، مجسم کننده مفاهیم قرآن و نزدیک کننده انسان به معرفت و عمل قرآنی	Q۲

ردیف	متن بیانات	مضامین پایه	کدگذاری
۳	<p>قاری ما وقتی قرآن را تلاوت می‌کند، باید آنچنان تلاوت کند که گوئی قرآن را دارد نازل می‌کند به قلب مخاطب؛ اینجوری باید قرآن را بخوانید. البته این قراء معروف مصری، همه‌شان هم اینجور نیستند؛ بعضی‌هاشان اینجورند؛ بعضی‌هاشان هم نه؛ اما شما به آنها کاری نداشته باشید. شما باید قرآن را جوری تلاوت کنید که این مفاهیم قرآنی و آیات کریمه قرآن، گوئی دارد نازل می‌شود بر قلب مخاطب؛ آهنگها را با مضامین جُفت کردن، منطبق کردن و از آهنگ برای برجسته کردن معنا و مضمون آیه کمک گرفتن. این آهنگها و این نغمه‌های قرآنی، مهمترین هنرش این است که بتواند کمک کند به اینکه آن مضمون برجسته شود و در ذهن مخاطب بنشیند (خامنه‌ای، بیانات در دیدار قاریان، ۱۳۸۶/۶/۲۲).</p>	<p>مهم‌ترین فایده نغمه‌های قرآنی، برجسته سازی مضمون آیات به منظور نقش بستن در ذهن مخاطب</p>	Q۳
۴	<p>وقتی شما با مضمون آیه کاملاً آشنا بودید، خود شما در هنگام خواندن تحت تأثیر قرار می‌گیرید و نفس این تحت تأثیر قرارگرفتن شما، هم در لحن و هم در صدا و هم در نغمه و هم حتی در حرکات ظاهری شما اثر می‌گذارد و روی مخاطب و جلسه هم تأثیر می‌گذارد. نظیر این موضوع را در خواننده‌های شعر فارسی و مداحهایی که خوش صدا هستند و در بعضی از جلسات می‌خوانند، دیده‌اید؛ شعر خوبی که می‌خواند، خودش تحت تأثیر صدای خودش قرار می‌گیرد و لحن او تحت تأثیر این خودتأثیری قرار می‌گیرد و نافذتر و شیرین‌تر و دلنشین‌تر می‌شود؛ عیناً</p>	<p>لزوم آشنایی قاری با مضامین آیات به منظور خودتأثیری قاری و در نتیجه اثرگذاری قرائت بر مخاطبان</p>	Q۴

ردیف	متن بیانات	مضامین پایه	کدگذاری
	<p>در قرآن خواندن هم همین طور است. بعضی از خواننده‌های مصری هم که این جهت را بیشتر رعایت می‌کنند، لحنشان دلپذیرتر و دلنشین‌تر است. این یک نکته است که باید مورد توجه قرار بگیرد و این، در وقف و ابتدا و مسائلی از این قبیل هم تأثیر می‌گذارد (خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از قاریان قرآن، ۱۳۸۳/۷/۲۵).</p>		
۵	<p>یکی از محسنات جلسه امسال این بود که اصرار به بلندخوانی و نفس عمیق نشان دادن نبود؛ این خیلی خوب است. قرا اصلاً اصرار نداشته باشند که نشان دهند نفس شان زیاد است؛ نه، این نفس بلند برای آن جایی لازم است که اگر آیه را قطع کنید، معنا خراب می‌شود؛ آن جاست که نفس بلند خوب است؛ نفسی که به آن بلندی نیست، این جا کم می‌آورد. البته آن هم راه جبران دارد؛ می‌بینید که در بین قرای مصری بعضی‌ها درجه یک هستند، ولی نفس‌هایشان کوتاه است؛ مثل عبدالفتاح یا بعضی دیگر؛ این عیب اساسی محسوب نمی‌شود و قابل جبران است؛ یعنی آن استاد فن بلد است که اگر نفسش کوتاه آمد، دنباله آیه را چه طور بخواند که انگار قطع نشده؛ قشنگ می‌خوانند؛ خیلی از این قرای قدیمی البته این طورند؛ اما این جدیدی‌ها که حالا هستند و ایران هم زیاد می‌آیند، اغلبشان مبتلا به همین مرضند؛ مرضِ نفسگیری و بلندخوانی؛ گاهی خودش بال بال می‌زند؛ اما قطع نمی‌کند! این هیچ حُسنی محسوب نمی‌شود؛ فقط حُسنش همان جایی است که انسان احتیاج دارد به</p>	<p>اصرار نداشتن بر بلندخوانی و نشان دادن نفس عمیق مگر در موارد ضروری</p>	Q۵

ردیف	متن بیانات	مضامین پایه	کدگذاری
	نفس بلند و اگر نفسش کوتاه باشد، کم خواهد آورد؛ خراب می‌کند، که آن هم یک زینتی است؛ خوب است؛ اما در غیر آن هیچ لازم نیست. ببینید کجا بایستی آیه را کوتاه کرد؛ کجا باید وقف کرد؛ کجا بایست با وقف، معنایی را نشان داد یا با تکرار، معنایی را نشان داد و گاهی با یک کلمه، یک معنایی را رساند؛ اینها را باید رعایت بکنید (خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از قاریان قرآن، ۱۳۸۳/۷/۲۵).		

مرحله دوم: تشریح متن و شناسایی مضامین سازمان‌دهنده

در مرحله دوم تحقیق لازم است به تشریح متن و شناسایی مضامین سازمان‌دهنده پرداخت. اما پیش از شروع این مرحله، ابتدا لازم است «پایایی»^۱ و «روایی»^۲ تحقیق اثبات و تأیید شود. بدین منظور دو اقدام ضروری می‌بایست انجام شود که عبارتند از:

الف) تأیید پایایی تحقیق توسط شخص محقق،

ب) تأیید روایی تحقیق توسط متخصصان دیگر.

بنابراین پیش از شروع مرحله دوم، ابتدا محقق تلاش نمود تا در یک فاصله زمانی متأخر، مجدداً کل بیانات را تحلیل و کدگذاری نموده و نتایج دو جدول را با همدیگر مقایسه نماید. همپوشانی نسبتاً بالای نتایج کدگذاری، نشان‌دهنده «پایایی» تحقیق صورت گرفته است. در اقدام دوم نیز از دو نفر همکار متخصص در حوزه روش تحلیل مضمون خواسته شد تا متن بیانات را تحلیل نمایند. همپوشانی بالای نتایج این بخش نیز مسئله «روایی» تحقیق را تأیید و اثبات می‌نماید.

پس از تأیید پایایی و روایی نتایج اولیه تحقیق، در مرحله دوم از فرایند اجرای روش تحلیل مضمون، به تشریح متن و شناسایی مضامین سازمان‌دهنده پرداخته شد. دسته‌بندی‌های مشخص و منطقی

۱. Validity.

۲. Reliability.

صورت گرفته از مضامین پایه، نشان می‌دهد که مجموعه این مضامین در قالب ۵ مضمون سازمان‌دهنده قابل تقسیم و تفکیک هستند. این مضامین سازمان‌دهنده، محور اصلی مضامین پایه بوده که جدول عناوین آنها همراه با سنجش میزان فراوانی هرکدام در ذیل درج شده است:

ردیف	مضمون سازمان‌دهنده	فراوانی
۱	آداب ظاهری تلاوت قرآن	۱۳
۲	رشد معنوی، فکری و عملی فرد و جامعه	۱۰
۳	آداب باطنی تلاوت قرآن	۹
۴	متوجه نمودن عموم مردم به قرآن	۶
۵	القای صحیح معانی بر مخاطب	۴

جدول شماره ۳: مضامین سازمان‌دهنده بیانات مقام معظم رهبری

مرحله سوم: ترکیب متن و تحلیل مضامین فراگیر

مرحله سوم از فرایند اجرای روش تحلیل مضمون، ترکیب متن به واسطه طبقه‌بندی مضامین سازمان‌دهنده و دستیابی به مقوله‌هایی است که از آنها با عنوان مضامین فراگیر یاد می‌شود. بررسی‌های دقیق مؤلفان و تلاش برای طبقه‌بندی دقیق مضامین سازمان‌دهنده بیانات مقام معظم رهبری نشان داد که این مضامین را در نهایت می‌توان ذیل ۲ مضمون فراگیر با عناوین «آداب تلاوت قرآن» و «آثار تلاوت قرآن» طبقه‌بندی نمود که در نمودار و جدول ذیل میزان فراوانی آنها به صورت درصدی نشان داده شده است:

میزان فراوانی	مضامین فراگیر بیانات مقام معظم رهبری درباره انس با قرآن
۵۲/۳۸ درصد	آداب تلاوت قرآن
۴۷/۶۱ درصد	آثار تلاوت قرآن

جدول شماره ۴: میزان فراوانی مضامین فراگیر بیانات مقام معظم رهبری درباره انس با قرآن

همین بخش از نتایج اولیه تحقیق و سنجش فراوانی مضامین نشان می‌دهد که بیانات مقام معظم رهبری درباره تلاوت قرآن، کاملاً نظام‌مند و منطقی بوده و ایشان تلاش داشته‌اند تا به واسطه این سخنان، نظام مطلوب «تلاوت قرآن» را ترسیم نمایند. بر این اساس، مطالعه دقیق بیانات ایشان و استخراج نظام حاکم بر آن، ضرورت دو چندان پیدا می‌کند که در ادامه به منظور تحلیل کیفی یافته‌های تحقیق و ارائه نظام مطرح شده در بیانات ایشان، به تبیین این دو مضمون فراگیر پرداخته می‌شود و در نهایت نظام ارائه شده در متن، به صورت نمودار درختی ترسیم می‌گردد.

ب. یافته‌های تحقیق و نظام «تلاوت قرآن» در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

۱. آداب تلاوت قرآن

همان‌گونه که اشاره شد، پس از مطالعه بیانات رهبر معظم انقلاب و استخراج ۴۲ مضمون پایه و دسته‌بندی آنها در ۵ مضمون سازمان دهنده، مجموع این مضامین در ذیل ۲ مضمون فراگیر طبقه‌بندی شدند. اولین مضمون فراگیر، «آداب تلاوت قرآن» است که ذیل آن ۲ مضمون سازمان دهنده قرار می‌گیرد. این مضامین نشان دهنده آن هستند که تلاوت قرآن دارای ادبی باطنی و ظاهری است که در صورت توجه به آنها، آثار تلاوت قرآن محقق خواهد شد:

اول. آداب باطنی تلاوت قرآن

اولین ادبی که رهبر معظم انقلاب برای تلاوت قرآن، بیان فرموده و از اولین دیدارها تا آخرین آنها، همواره بر آن تأکید داشته‌اند، فهم معانی قرآن از سوی قاری و تأثیرپذیری او از آن معانی است تا بتواند تلاوتی اثرگذار ارائه دهد. ایشان می‌فرمایند: «اولین ادب، این است که خواننده قرآن و تلاوتگر قرآن، با اذعان به قرآن، با باور مفاهیم قرآن، باور آن مفاهیمی که دارد تلاوت می‌کند، تلاوت کند. اگر ندانیم چه داریم می‌خوانیم، مفهوم را درک نکنیم، در عمق جانمان اثر نداشته باشد، [آن وقت] تأثیر تلاوتمان بر روی دیگران و بر روی خود مان کم خواهد بود» (خامنه‌ای، بیانات در محفل انس با قرآن، ۱۳۹۴/۳/۲۸).

از دیدگاه ایشان فهم معانی قرآن و تأثیرپذیری از آن: زوآداب باطنی تلاوت قرآن است: «تلاوت فقط صدا نیست، بلکه فنون و شیوه‌های مختلفی دارد؛ چه شیوه‌های مربوط به ظاهر کار که همین نغمه‌سراییه‌ها و آهنگهای تلاوت است و چه شیوه‌های عمیق قرآن که مرحله‌ای باطنی‌تر از مرحله قبل است و آن آشنایی با مفاهیم آیات است» (خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از قاریان قرآن، ۱۳۸۲/۸/۶).

ایشان دلیل عدم تأثیرگذاری بسیاری از تلاوت‌ها را بی‌توجهی قاری به مضامین آیات و عدم تأثیرپذیری او از معانی قرآن می‌داند: «دلیل این که بسیاری از تلاوت‌ها، با این که آهنگها و نغمه‌های آن خیلی با هم متفاوت نیست، تأثیر لازم را در دلها نمی‌بخشد و دلها را از جا نمی‌کند، این است که خواننده از دل و باطن جاننش با عبارات قرآن با مخاطب حرف نمی‌زند» (خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از قاریان قرآن، ۱۳۸۲/۸/۶)، و در نقطه مقابل، علت تأثیرگذاری تلاوت قاریانی مانند مصطفی

اسماعیل را خود تأثیری او از معانی آیات بیان می‌فرماید: «این‌که شما می‌بینید مصطفی اسماعیل خواندنش تأثیر دارد، به خاطر همین است؛ چون خود او تحت تأثیر آیاتی است که می‌خواند. اما بعضی قراء دیگر، نه. فقط صنعت اجرا می‌کنند و می‌خواهند کار زیبایی از آب درآورند. شما که قرآن می‌خوانید، سعی نمایید خودتان به معانی آیات آن توجه کنید» (خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از قاریان قرآن، ۱۳۷۱/۱۲/۱۷).

از دیدگاه ایشان، تأثیرپذیری قاری از مضامین آیات، موجب اثرگذاری بر صوت و لحن و حرکات ظاهری قاری و مخاطب و جلسه می‌شود: «وقتی شما با مضمون آیه کاملاً آشنا بودید، خود شما در هنگام خواندن تحت تأثیر قرار می‌گیرید و نفس این تحت تأثیر قرار گرفتن شما، هم در لحن و هم در صدا و هم در نغمه و هم حتی در حرکات ظاهری شما اثر می‌گذارد و روی مخاطب و جلسه هم تأثیر می‌گذارد» (خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از قاریان قرآن، ۱۳۸۳/۷/۲۵).

دوم. آداب ظاهری تلاوت قرآن

دومین دسته از آداب تلاوت قرآن، آداب ظاهری است که شامل: (۱) انتخاب مواضع مناسب برای وقف و ابتدا، (۲) تکیه بر روی برخی کلمات و عبارات و تکرار آنها و (۳) رعایت موازین صوت و لحن است که پیش‌نیاز ضروری هر سه آنها، ادب باطنی تلاوت یعنی تسلط قاری بر معانی آیات و تأثیرپذیری از آنهاست.

یک. انتخاب مواضع مناسب برای وقف و ابتدا

یکی از آداب ظاهری تلاوت قرآن، انتخاب مواضع مناسب برای وقف و ابتدا است که رهبر معظم انقلاب در دیدارهای اولیه خود با قاریان از بی‌توجهی برخی قاریان نسبت به این مسئله به شدت انتقاد کرده و توصیه‌هایی را در این باره بیان فرموده‌اند: «بعضی از برادران قرآن می‌خوانند، اما قطع و وصلها غلط است. امروز در همین آیاتی که تلاوت شد، آیه‌ای را شما وصل کردید که مقول قول الهی، با مقول قول کفار قاطی شد! آیا این خوب است؟ کسی که ترجمه قرآن را می‌فهمد، وقتی این وصل بیجا را از شما می‌شنود، مثل این است که میخی در گوشش فرو می‌کنند!... در قرائت، اصلاً این یک علم است که کجا بایستی آیه را وصل، و کجا باید قطع کرد» (خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از قاریان قرآن، ۱۳۷۰/۱/۲۲).

این توصیه موجب توجه قاریان به مقوله وقف و ابتدا شد و به تدریج کیفیت تلاوت‌ها از منظر رعایت وقف و ابتدا مناسب، ر‌شد یافت و لذا در سال‌های بعد، چنین مطلبی را در بیانات رهبر معظم انقلاب نمی‌یابیم. البته ابعاد دیگری از مقوله وقف و ابتدا هم چون بلندخوانی، هم‌چنان مورد تذکر ایشان واقع شده است که نیازمند توجه جدی قاریان است. به‌طور مثال ایشان می‌فرماید:

«یکی از چیزهایی که رایج شده است در بین قراء عرب - این مصریها و دیگران - و از آنجا به داخل کشور ما منعکس شده است، اهمیت دادن به نفس بلند است. من نمی فهمم وجه این کار چیست؛ هیچ لزومی ندارد که ما کلمات قرآن را، گاهی آیات را به همدیگر وصل کنیم به خاطر اینکه نفس میخواهیم بدهیم؛ به نظر من هیچ لزومی ندارد. یک وقتی لازم است و ادای مفهوم آیه متوقف به این است که با یک نفس خوانده بشود، خوب بله، این کار را بکنند و الا زیبایی تلاوت و تأثیرگذاری تلاوت به هیچ وجه وابسته به نفس بلند نیست» (خامنه‌ای، بیانات در محفل انس با قرآن، ۱۳۹۴/۳/۲۸).

دو. تکیه بر روی برخی کلمات و عبارات و تکرار آنها

دیگر از آداب ظاهری تلاوت قرآن، تکیه بر روی برخی کلمات و عبارات و تکرار آنهاست: «یکی از شرایط تلاوت این است که این آیه قرآن را که تلاوت می‌کنید، بر روی نکاتی که در حال عادی اگر بخواهید آن را تفهیم کنید، روی آن تکیه می‌کنید، بر روی این نقاط حتماً تکیه کنید... گاهی لازم است برای اینکه مطلب در ذهن مخاطب مستقر بشود، آن جمله تکرار بشود... مقصودم این نیست که در این زمینه افراط انجام بگیرد... اما تکرار به قدری که این مفهوم در ذهن مخاطب بنشیند، لازم است... شما باید مفهوم را منتقل کنید و منعکس کنید به ذهن مخاطب؛ این گاهی با تکرار است، گاهی با تکیه است، گاهی با تکیه بر روی یک جمله است، گاهی تکیه یک کلمه است؛ این کار باید انجام بگیرد» (خامنه‌ای، بیانات در محفل انس با قرآن، ۱۳۹۴/۳/۲۸).

سه. رعایت موازین صوت و لحن

دیگر از آداب ظاهری تلاوت قرآن، رعایت موازین صوت و لحن است؛ رعایت موازین لحن یعنی انتخاب لحن مناسب برای هر بخش از آیات و پرهیز از کاربرست الحان نامناسب در تلاوت قرآن؛ رهبر معظم انقلاب ناظر به انتخاب لحن مناسب می‌فرماید: «همه لحنها برای لحن قصه مناسب نیست، یا همه لحنها برای آیات انذار از عذاب مناسب نیست؛ یک لحن‌هایی مناسب است، یک لحن‌هایی مناسب نیست؛ لحن مناسب با آن مضمون را باید پیدا کنید» (خامنه‌ای، بیانات در محفل انس با قرآن، ۱۴۰۱/۱/۱۴). ایشان در بیانی صریح و هشدار گونه از اختلاط تلاوت قرآن با آوازه خوانی نهی کرده و می‌فرماید: «قرآن را با آوازه خوانی اشتباه نگیرید؛ آوازه خوانی یک مقوله دیگر است؛ البته الان متأسفانه در خوانندگان مصری کسانی هستند که تالی قرآنند اما آواز می‌خوانند، آوازه خوانی می‌کنند؛ هستند. آن قراء نسل‌های قبل - مثل شیخ مصطفی اسماعیل، مثل شیخ عبدالفتاح شعشانی، حتی مثل محمد رفعت - این بزرگان همه موسیقی‌دان بودند اما قرآن را با آهنگ و الحان قرآنی می‌خواندند؛ نمی‌گذاشتند با الحان کاباره‌ای و نمی‌دانم موسیقی‌های مبتذل مخلوط بشود. امروز بعضی‌ها این ملاحظات را ندارند» (خامنه‌ای، بیانات در محفل انس با قرآن، ۱۳۹۵/۳/۱۸).

ایشان در خصوص رعایت موازین صوت نیز به مهندسی انخفاض و اعتلای صوت اشاره کرده و می‌فرماید: «یک مهندسی دیگر، مهندسی انخفاض و اعتلای صدایتان است؛ صدا را کی بالا ببرید، کی پایین بیاورید؛ این مهم است. بعضی‌ها صدا را بی‌مورد بالا می‌برند: ایی که اصلاً جای بلند کردن صدا نیست. باید تشخیص بدهید که کجا بایستی صدا را بلند کرد و با تُن بلند باید خواند، کجا بایستی آرام خواند» (خامنه‌ای، بیانات در محفل انس با قرآن، ۱۴/۱/۱۴۰۱).

۲. آثار تلاوت قرآن

دومین مضمون فراگیر در بیانات مقام معظم رهبری، آثار انس با قرآن کریم است که ذیل آن سه مضمون سازمان‌دهنده متوجه نمودن عموم مردم به قرآن، القای صحیح معانی بر مخاطب، و رشد معنوی و فکری و عملی فرد و جامعه قرار می‌گیرد. البته شرط دستیابی به این آثار، رعایت آداب باطنی و ظاهری تلاوت قرآن است که به میزان حصول آنها، آثار نیز حاصل می‌شود. در ذیل به تبیین این آثار پرداخته می‌شود:

اول: متوجه نمودن عموم مردم به قرآن

اولین و دست‌یافتنی‌ترین اثری که تلاوت قرآن با رعایت آداب باطنی و ظاهری آن دارد، متوجه نمودن عموم مردم به قرآن است. از دیدگاه مقام معظم رهبری، تلاوت قرآن صرفاً مایه سرگرمی و هنرنمایی (خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از قاریان قرآن، ۱۳۸۲/۸/۶) یا یک کار تفننی، زاید و تشریفاتی (خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از قاریان قرآن، ۱۳۸۳/۷/۲۵) و یا یک امر استقلالی (خامنه‌ای، بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در مسابقات بین‌المللی قرآن کریم، ۱۳۹۱/۴/۴) نیست، بلکه وسیله‌ای برای دست یافتن به فضای قرآنی در کلّ جامعه (خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از قاریان قرآن، ۱۳۸۲/۸/۶) و مشوق گرایش عمومی به قرآن است (خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از قاریان قرآن، ۱۳۸۳/۷/۲۵) و زمزمه ملکوتی و صحیح و پُر جاذبه قرآن، موجب انس و نزدیکی مردم به قرآن می‌شود: «ما اگر بخواهیم کل امت با قرآن انس بگیرند، باید تلاوت قرآن را در جامعه باب کنیم. اگر من این قدر به خواندن شما قاریان عزیز تکیه می‌کنم و به آن اهمیت می‌دهم، برای همین است. شما یک نفر آدمید، می‌خوانید، هر چه هم خوب بخوانید یا نخوانید، از یک جهت به خودتان مربوط است؛ اما آن چیزی که من را وادار می‌کند که به این مسأله این‌همه اهتمام بورزم، آن است که اگر تالیان کلام‌الله در جامعه توانستند با زمزمه ملکوتی و صحیح و پُر جاذبه، این آیات کریمه را تلاوت بکنند، دل مردم با قرآن انس می‌گیرد و به قرآن نزدیک می‌شود» (خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از قاریان قرآن، ۱۳۷۰/۱/۲۲). در تعبیری

دیگری ایشان می‌فرماید: «من بارها گفته‌ام، باز هم می‌گویم: ما تلاوت برجسته قرآن را در این کشور دنبال می‌کنیم، برای این که انس با قرآن و تلاوت قرآن در بین مردم عمومیت پیدا کند» (خامنه‌ای، بیانات در دیدار قاریان قرآن کریم، ۱۳۸۴/۷/۱۴).

دوم: القای صحیح معانی بر مخاطب

دومین اثری که تلاوت قرآن با رعایت آداب باطنی و ظاهری آن دارد، القای صحیح معانی بر مخاطب است. آیت‌الله خامنه‌ای در این باره می‌فرماید: «هر تلاوتی اثرگذار نیست؛ بعضی از تلاوتها هست که وقتی اجرا می‌شود، معانی قرآن را در گوش و دل و جان مخاطب رسوخ می‌دهد؛ دست یافتن به چنین تلاوتی، این با ارزش است. ما می‌خواهیم به آنجا برسیم. البته شرط این صدا هست، موسیقی هست، کیفیت ترکیب‌بندی آیات و تلاوتی که انجام می‌گیرد، هست؛ همه اینها مؤثر است» (خامنه‌ای، بیانات در دیدار قاریان شرکت‌کننده در بیست و سومین مسابقات بین‌المللی قرآن، ۱۳۸۵/۷/۴). ایشان، مصطفی‌اسماعیل و سپس عبدالفتاح شعشاعی و منشاوی را به‌عنوان قاریان ممتاز در القای معانی بر مخاطبان معرفی می‌کنند (ر.ک: خامنه‌ای، بیانات در مراسم تودیع قاریان قرآن، ۱۳۷۰/۲/۶).

سوم: رشد معنوی و فکری و عملی فرد و جامعه

اثر نهایی که تلاوت قرآن با رعایت آداب باطنی و ظاهری آن دارد، رشد معنوی، فکری و عملی افراد جامعه است. ایشان در بیاناتی لطیف فواید تلاوت قرآن را (۱) تعمیق معنویت و اثرگذاری بر دل، (۲) تغذیه‌اندیشه و معرفت و اثرگذاری بر فکر (ر.ک: خامنه‌ای، بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در مسابقات بین‌المللی قرآن، ۱۳۹۸/۱/۲۶ و ۳) و تقرب انسان به عمل مطابق با آموزه‌های قرآن (ر.ک: خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از قاریان قرآن، ۱۳۸۳/۶/۲۶) معرفی می‌کنند. ایشان در تعبیری دیگر، از تلاوت قرآن با عنوان وسیله‌ای برای شکل دادن به زندگی فردی و اجتماعی در سایه قرآن نام می‌برد (ر.ک: خامنه‌ای، بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در مسابقات بین‌المللی قرآن کریم، ۱۳۹۲/۳/۱۸).

در جمع‌بندی یافته‌های تحقیق باید گفت که از میان آداب و آثاری که برای تلاوت قرآن مبتنی بر اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای بیان شد، به نظر می‌رسد تعبیر «مهندسی تلاوت» با «آداب ظاهری تلاوت» پیوستگی مفهومی دارد، زیرا مؤلفه‌هایی که رهبر معظم انقلاب در سال ۱۴۰۱ به هنگام سخن از «مهندسی تلاوت» بیان فرموده‌اند (ر.ک: خامنه‌ای، بیانات در محفل انس با قرآن، ۱۴۰۱/۱/۱۴)، در حقیقت همان رعایت «آداب ظاهری تلاوت» هستند. لذا در ادامه مقاله، به تبیین شاخصه‌های «مهندسی تلاوت» یا «آداب ظاهری تلاوت» می‌پردازیم.

ج. تبیین مؤلفه‌های «مهندسی تلاوت» یا «آداب ظاهری تلاوت»

همانطور که پیش‌تر بیان شد آداب ظاهری تلاوت شامل: ۱) انتخاب مواضع مناسب برای وقف و ابتدا، ۲) تکیه بر روی برخی کلمات و عبارات و تکرار آنها و ۳) رعایت موازین صوت و لحن است که این ۳ مؤلفه، تمام شاخصه‌هایی که رهبر معظم انقلاب برای «مهندسی تلاوت» بیان فرموده‌اند (ر.ک: خامنه‌ای، بیانات در محفل انس با قرآن، ۱۴/۱/۱۴۰۱) را در بر می‌گیرند. لذا تبیین آن‌ها، در واقع تبیین شاخصه‌های «مهندسی تلاوت» است.

۱. انتخاب مواضع مناسب برای وقف و ابتدا

وقف در اصطلاح عبارت است از قطع صوت بر روی یک کلمه به مقدار زمانی که به‌طور معمول در آن تنفس شود با نیت شروع مجدد تلاوت، نه با نیت اعراض و تمام کردن تلاوت (ابن جزری، بی‌تا، ۲۴۰/۱). ابتدا نیز به معنای شروع به تلاوت پس از وقف است. مقصود از علم وقف و ابتدا نیز بیان مواضع وقف به منظور رعایت معانی قرآن توسط قاری است تا وی مطابق با مقتضای معنا و لفظ، وقف و ابتدا کند و این محقق نمی‌شود مگر با تدبیر و اهتمام به معانی (میمونی، ۱۴۲۳: ۴).

وقف به دو نوع کلی اضطراری و اختیاری تقسیم می‌شود؛ وقف اضطراری یعنی قاری قرآن بدون اختیار و بر اثر کمبود نفس، فراموشی آیه، قطع صدا، سرفه، عطسه یا اتفاق دیگری وقف کند. از آن‌جا که قاری بدون اختیار مجبور به وقف شده و ممکن است محلی که در آن وقف کرده، مناسب نباشد، باید از مکانی مناسب ابتدا کند و خطای پیش آمده را جبران نماید (ستوده‌نیا، ۱۳۹۱: ۱۶۸). وقف اختیاری نیز آن است که قاری با اختیار خود بر کلمه‌ای وقف کند، که بیشتر مباحث وقف و ابتدا مربوط به این حوزه است (همان‌جا).

وقف‌های اختیاری به دو نوع وقف جایز (صحیح) و غیر جایز (قبیح و اقبیح) تقسیم می‌شوند؛ وقف جایز در پایان عبارت‌هایی انجام می‌شود که معنای صحیح و مفیدی از آن عبارت فهمیده شود که خود به سه نوع تام، کافی و حسن تقسیم می‌شود. وقف غیر جایز نیز در جایی است که معنا مفید نباشد، حال چه معنا ناقص شود مانند وقف بر «الْحَمْدُ» به جای «الْحَمْدُ لِلَّهِ» (النحل: ۷۵): «ستایش مخصوص خداست»، و چه معنا تغییر یابد مانند وقف بر «وَمَا مِنْ إِلَهٍ» به جای «وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ» (آل عمران: ۶۲): «و هیچ معبودی: ز خدا نیست» (برای مطالعه بیشتر و مشاهده مثال‌ها ر.ک: ابن جزری، بی‌تا، ۲۲۴/۱-۲۳۰).

بنابراین انتخاب مواضع صحیح برای وقف و ابتدا، از مهم‌ترین ارکان مهندسی تلاوت است، چه بی‌توجهی به آن، موجب نقصان یا فساد معانی آیات می‌شود.

۲. تکیه بر روی برخی کلمات و عبارات و تکرار آن‌ها

تکیه که با تعابیر accent و stress در زبان‌های فرانسوی و انگلیسی شناخته می‌شود، در اصطلاح به معنای برجسته‌کردن صوتی از اصوات در کلمه یا جمله است که به دود سته تکیه کلمه و تکیه جمله تقسیم می‌شود:

الف) تکیه کلمه: به معنای برجسته‌کردن یکی از هجاهای کلمه است. مثلاً در کلمه‌ای مانند «کَتَبَ»، تکیه بر هجای اول «کَ» است. اما در کلمه‌ای مانند «يَكْتُبُ» تکیه بر هجای دوم «تُ» است و در کلمه‌ای مانند «يَكْتُبُونَ» تکیه بر هجای سوم «و» است.

ب) تکیه جمله: به معنای برجسته‌کردن یک کلمه با تمامی هجاهایش نسبت به سایر کلمات مجاور برای تأکید بر مفهوم و معنای آن کلمه است. مثلاً در آیه: ...الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا... (المائدة: ۳): «...امروز، دین شما را برایتان کامل کردم؛ و نعمت خود را بر شما تمام نمودم؛ و اسلام را برای شما [بعنوان] دین پذیرفتم...». اگر بر کلمه «الْيَوْمَ» نبر واقع شود به معنای همین امروز (روز نزول آیه) خواهد بود و اگر بدون نبر ادا شود معنای آن، این برهه از زمان خواهد بود، همان‌گونه که در زبان فارسی می‌گوییم: (امروز ثبت‌نام کردم) در مقایسه با (امروز احمیای فرهنگ قرآنی در جامعه از مهم‌ترین امور است). هم‌چنین اگر کلمات «أَكْمَلْتُ»، «أَتْمَمْتُ»، «رَضِيتُ» به‌وسیله نبر برجسته شوند، تأکید فعل مورد نظر خواهد بود و اگر بر کلمات «لَكُمْ»، «دِينَكُمْ»، «عَلَيْكُمْ»، «لَكُمْ» نبر وارد شود مفهوم (تخصیص این نعمات به شما و اهمیت و ارزش این عطاها و نعمات)، برجسته‌تر می‌شود (برای مطالعه بیشتر ر.ک: دغاغله، ۱۳۹۳: ۷۱-۷۴).

در رابطه با مقوله تکرار نیز باید گفت که در هر سوره، آیات، عبارات و مضامینی وجود دارند که نسبت به سایر آیات محوریت دارند که به آنها «غرر الآیات» گفته می‌شود. جوادی آملی در تعریف «غرر الآیات» می‌نویسد: «غرر آیات، آیات کلیدی قرآن هستند که راهگشای بسیاری از آیات دیگر، بلکه پایه و میزان عدل و مصباح روشنی برای حل پیچیدگی‌های بسیاری از احادیث‌اند» (جوادی آملی، ۱۳۸۱: ۳۲/۱۳). وی مهم‌ترین ویژگی این آیات را توحیدی بودن آنها معرفی می‌کند (همان‌جا) که از جمله ملاک‌های شناخت این آیات، روایات معصومان^۱ درباره اهمیت برخی از آیات است (همان: ۳/۲؛ ۲۶۹/۱). بنابراین، قاری قرآن باید تلاش کند که این آیات را برای شنوندگان برجسته نماید. از جمله روش‌های معمول برای برجسته‌سازی مفاهیم مهم، استفاده از عنصر تکرار با درجات صوتی یا نغمات مختلف، به کارگرفتن بالاترین طبقه صوتی و نیز استفاده از لحن‌های مستقیم (دون تحریر یا تمویج) برای بیان مفهوم مد نظر است (شاه‌میوه اصفهانی، ۱۳۸۹: ۱۸۵).

۳. رعایت موازین صوت و لحن

مراد از موازین صوت و لحن، توجه به تنغیم و انغام در تلاوت قرآن است.

تنغیم: تنغیم که در زبان انگلیسی Intonation گفته می‌شود، مبحثی صوتی است که پیرامون خیزش و افت صوت و نیز مستقیم بودن آن صحبت می‌کند و به صورت نسبی می‌تواند در ابراز معانی نقش داشته باشد» (عکاشه، ۲۰۱۱: ۴۹).

به تعبیر دیگر تنغیم، تغییرات آهنگینی است که به‌طور متناوب در صوت اتفاق می‌افتد که گاهی صوت از زیر به بم و گاهی از بم به زیر منتقل می‌شود و این زیر و بم‌های متناوب صوت باعث ایجاد آهنگی می‌گردد که معانی را رساتر به گوش مخاطب می‌رساند. تمامی این افت‌وخیزهای صوتی تابع حالت‌های گوینده است که با چه حسی سخن را بیان می‌کند. از همین آهنگ است که می‌توان گفتار همراه با رضایت، اعتراض، خشم، ناامیدی، امیدواری، شک و تردید، یقین، تکبر، تواضع، سؤال، تعجب، نفی و اثبات و غیره را تشخیص داد (دغاغله، ۱۳۹۳: ۷۴).

به‌طور مثال فعل «آمد» در دو جمله «آیا زید آمد؟» و «بله؛ زید آمد.» به کار رفته است؛ اما در جمله اول ارتفاع صدا بیشتر از جمله دوم است و این ارتفاع صدا را سؤالی بودن جمله ایجاب می‌کند. چنانچه در جمله دوم خبری یا انشائی بودن جمله باعث می‌شود که درجه صوتی با حداقل ارتفاع بیان شود. درواقع این تنوع ارتفاع صدا، در بیان گفتاری انواع جمله‌ها، نقش علائم نگارشی در کتابت را ایفا می‌کند و در بیان دقیق و صحیح مفاهیم آیات قرآن تأثیرگذار است.

بحرایی در این باره می‌نویسد: «بر حسب جمله، تنغیم شکل می‌گیرد. جمله تقریری (اثبات، نفی، شرط و دعا) با نغمه تنزل به پایان می‌رسد، در جمله استفهامی به غیر از ادات هل و همزه نیز این‌گونه است. اما استفهام در هل و همزه با نغمه بالا به پایان می‌رسد و زمانی که متکلم قبل از تمام شدن معنا وقف می‌کند، بر نغمه مسطح وقف کرده که نه بالا است و نه پایین» (بحرایی، ۱۹۹۶: ۲۵).

در خصوص رابطه میان تکیه (که پیش‌تر از آن سخن گفتیم) و تنغیم باید گفت، که تکیه بر تنغیم اولویت دارد، زیرا عدم رعایت مواضع تکیه، اساس لفظ و جمله را به هم می‌ریزد و در این صورت، تنغیم هم اعتبار خود را از دست می‌دهد.

انغام: به معنای بهره‌گیری از نغمه‌های و مقام‌های موسیقایی در تلاوت قرآن است که می‌تواند در بیان مفاهیم و معانی عبارات قرآن مؤثر باشد. مشهورترین مقام‌های موسیقایی عرب که در تلاوت قرآن نیز توسط قاریان به کار می‌روند عبارتند از هفت مقام عجم، نهاوند، رست، بیات/با، حجاز و سه‌گاه (المهدی، بی‌تا، ۲۰-۲۱) که هر کدام در مفاهیم مشخصی کاربرد دارند؛ به‌طور مثال مقام نهاوند بیشتر

برای ایجاد حالت تفکر و دقت و نگرستن در عمق مطلب و نیز محاوره به کار می‌رود، یا مقام صبا معمولاً در بیان آیات انذار، بیان حزن، طلب توبه و او صاف دوزخ و دوزخیان کاربرد دارد (برای مطالعه بیشتر ر.ک: دغاغله، ۱۳۹۳: ۸۷-۹۰).

در خصوص رابطه میان تکیه و انغام نیز باید گفت، مواضع تکیه را می‌توان بدون نغمات به‌طور صحیح و فصیح بیان کرد، اما ادای نغمه بدون رعایت مواضع تکیه، نزد آگاهان به معانی قرآن، فاقد اعتبار و زیبایی و حتی مضحک است.

نتیجه‌گیری

تلاوت مطلوب قرآن در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای متشکل از دو بخش آداب و آثار است؛ آداب تلاوت قرآن شامل آداب باطنی و ظاهری است که رعایت آنها آثاری شامل متوجه نمودن عموم مردم به قرآن، القای صحیح معانی بر شنوندگان، و رشد معنوی و فکری و عملی فرد و جامعه را در پی دارد. خودتأثیری پیشین‌قاری از مضامین آیات، ادب باطنی و مهم‌ترین شرط تلاوت مطلوب از نظر آیت‌الله خامنه‌ای است؛ و انتخاب مواضع مناسب برای وقف و ابتداء، تکیه بر روی برخی کلمات و عبارات و تکرار آن‌ها، و رعایت موازین صوت و لحن، سه ادب ظاهری تلاوت مطلوب از نظر ایشان است که این آداب ظاهری در واقع همان مؤلفه‌های «مهندسی تلاوت» مذکور در بیانات معظم‌له هستند. بنابراین به نظر می‌رسد مراد ایشان از تعبیر «مهندسی تلاوت» رعایت آداب ظاهری تلاوت باشد.

فهرست منابع

۱. ابن جزری، محمد بن محمد، النشر فی القراءات العشر، بیروت: دار الکتب العلمیة، بی‌تا.
۲. بحرایی، سید، الايقاع فی شعر السیاب، قاهرة: دار نواره للترجمة و النشر، ۱۹۹۶م.
۳. جوادى آملی، عبدالله، تفسیر تسنیم، قم: اسراء، ۱۳۸۱ش.
۴. فراهی بخشایش، علی اکبر، و رضایی اصفهانی، محمد علی. (۱۴۰۰). راهکارهای انس با قرآن کریم در اندیشه مقام معظم رهبری (دامت برکاته). مطالعات قرائت قرآن، ۹(۱۷)، ۶۴-۸۶. doi: ۱۰.۲۲۰۳۴/ger.۲۰۲۲.۶۵۲۱
۵. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در دیدار قاریان شرکت کننده در بیست و سومین مسابقات بین‌المللی قرآن، در پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به آدرس: www.Khamenei.ir، ۱۳۸۵/۷/۴.
۶. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در جلسه اختتامیه مسابقات قرائت قرآن، در پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به آدرس: www.Khamenei.ir، ۱۳۷۱/۱۱/۵.
۷. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در دیدار جمعی از قاریان قرآن، در پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به آدرس: www.Khamenei.ir، ۱۳۷۰/۱/۲۲.
۸. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در دیدار جمعی از قاریان قرآن، در پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به آدرس: www.Khamenei.ir، ۱۳۷۱/۱۲/۱۷.
۹. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در دیدار جمعی از قاریان قرآن، در پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به آدرس: www.Khamenei.ir، ۱۳۸۲/۸/۶.
۱۰. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در دیدار جمعی از قاریان قرآن، در پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به آدرس: www.Khamenei.ir، ۱۳۸۳/۶/۲۶.
۱۱. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در دیدار جمعی از قاریان قرآن، در پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به آدرس: www.Khamenei.ir، ۱۳۸۳/۷/۲۵.

۱۲. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در مسابقات بین‌المللی قرآن کریم، در پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به آدرس: www.Khamenei.ir، ۱۳۹۱/۴/۴.
۱۳. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در مسابقات بین‌المللی قرآن کریم، در پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به آدرس: www.Khamenei.ir، ۱۳۹۲/۳/۱۸.
۱۴. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در مسابقات بین‌المللی قرآن، در پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به آدرس: www.Khamenei.ir، ۱۳۹۸/۱/۲۶.
۱۵. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در دیدار قاریان قرآن کریم، در پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به آدرس: www.Khamenei.ir، ۱۳۸۴/۷/۱۴.
۱۶. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در دیدار قاریان، در پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به آدرس: www.Khamenei.ir، ۱۳۸۶/۶/۲۲.
۱۷. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در محفل انس با قرآن کریم، در پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به آدرس: www.Khamenei.ir، ۱۳۹۵/۳/۱۸.
۱۸. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در محفل انس با قرآن، در پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به آدرس: www.Khamenei.ir، ۱۳۹۴/۳/۲۸.
۱۹. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در محفل انس با قرآن، در پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به آدرس: www.Khamenei.ir، ۱۴۰۱/۱/۱۴.
۲۰. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در مراسم تودیع قاریان قرآن، در پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به آدرس: www.Khamenei.ir، ۱۳۷۰/۲/۶.

۲۱. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، در پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی سید علی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به آدرس: www.Khamenei.ir، ۱۴/۶/۱۳۹۲.
۲۲. دغاغله، مهدی، «جایگاه شاخص‌های هنری (صوت و لحن) در تلاوت استادانه»، مجموعه مقالات و سخنرانی‌های دهمین نشست تخصصی اساتید، قاریان و حافظان ممتاز قرآن کریم با عنوان ویژگی‌های تلاوت استادانه، تهران: مرکز طبع و نشر قرآن جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۳ش.
۲۳. زرنوشه فراهانی، حسن، الگوی انس با قرآن بر مبنای رویکرد تمدنی نظام جمهوری اسلامی ایران، قم: ارباب‌اندیشه، ۱۴۰۱ش.
۲۴. زرنوشه فراهانی، حسن؛ علیپور، میثم، «الگوی انس با قرآن مبتنی بر اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای»، دو فصلنامه علمی پژوهشی دین و سیاست فرهنگی، شماره شانزدهم/۱۵۷-۱۸۹، ۱۴۰۰ش.
۲۵. ستوده‌نیا، محمد رضا، دانش تجوید سطح ۲، قم: نسیم حیات، ۱۳۹۱ش.
۲۶. شاه‌میوه اصفهانی، غلامرضا، معماری تلاوت، تهران: انتشارات تلاوت، ۱۳۸۹ش.
۲۷. شهیدی‌پور، محمد رضا، ورستم نژاد، مهدی. (۱۴۰۰). ترویج فرهنگ انس با قرآن با تأکید بر فرمایشات مقام معظم رهبری (دامت برکاته). مطالعات قرائت قرآن، ۹(۱۷)، ۱۱۶-۱۴۶. doi: ۱۰.۲۲۰۳۴/qr.۲۰۲۲.۶۵۲۵
۲۸. عترت دوست، محمد؛ نصیری، امید؛ غیاثی، هادی، «شبکه مضامین عوامل ایجاد فقر در جامعه اسلامی از منظر آیات قرآن و احادیث اهل بیت (ع)»، دو فصلنامه علمی مطالعات قرآن و حدیث، سال ۱۳، شماره ۲۸/۱۵۹-۱۸۷، ۱۳۹۸ش.
۲۹. عکاشة، محمود، التحلیل اللغوی فی ضوء علم الدلالة، القاهرة: دار النشر للجامعات، ۲۰۱۱م.
۳۰. مهدی/الح، مقامات الموسيقى العربية، تونس: نشر المعهد الرشیدی للموسیقی التونسیة، بی‌تا.
۳۱. میمون، عبدالله علی، فضل علم الوقف و الإبتداء و حکم الوقف علی رؤوس الآیات، ریاض: دار القاسم للنشر و التوزیع، ۱۴۲۳ق.

۳۲. Attride- Stirling, J, "Thematic Networks: An Analytic Tool for Qualitative Research", Qualitative Research, Vol. ۱, No. ۳, p. ۳۸۵-۴۰۵, ۲۰۰۱.
۳۳. Braun, V. & Clarke, V, "Using thematic analysis in psychology", Qualitative Research in Psychology, Vol. ۳, No. ۲, p. ۷۷-۱۰۱, ۲۰۰۶.
۳۴. Given L.M, "the sage encyclopedia of qualitative Methods". Vol. ۱-۲ California: sage, ۲۰۰۸.

Resources

۱. Akasha, Mahmoud, *Al-Tahlil al-Lughawi fi Dau' al-Dalalah (Linguistic Analysis in Light of Semantics)*, Cairo: Dar al-Nashr lil-Jami'at, ۲۰۱۱ CE.
۲. Bahrawi, Sayyid, *Al-I'qa fi Shi'r al-Sayyab (Rhythm in the Poetry of al-Sayyab)*, Cairo: Dar Nawara lil-Tarjama wa al-Nashr, ۱۹۹۶ CE.
۳. Braun, V. & Clarke, V, "Using Thematic Analysis In Psychology", Qualitative Research in Psychology, Vol. ۳, No. ۲, p. ۷۷-۱۰۱, ۲۰۰۶.
۴. Daghighleh, Mehdi, "Jaygah-e Shakhsehaye Honari (Soot va Lahen) dar Talavat-e Ostadaneh" (*The Role of Artistic Elements (Sound and Tone) in Expert Recitation*), Collection of Articles and Lectures of the Tenth Specialized Session of Professors, Reciters, and Excellent Memorizers of the Quran, titled Characteristics of Expert Recitation, Tehran: Center for Quran Printing and Publications of the Islamic Republic of Iran, ۱۳۹۳ SH (۲۰۱۴ CE).
۵. Etratdoust, Mohammad; Nasiri, Omid; Ghiyasi, Hadi, "Shabakeye Mazameen-e Avamel Ejade Fagr dar Jame'e Islami az Manzar-e Ayat-e Quran va Ahadith-e Ahl al-Bayt (AS)" (*Network of Factors Creating Poverty in Islamic Society from the Perspective of Quranic Verses and Ahl al-Bayt's Hadiths*), Bi-Annual Journal of Quran and Hadith Studies, Vol. ۱۳, No. ۲۸, pp. ۱۵۹-۱۸۷, ۱۳۹۸ SH (۲۰۱۹ CE).
۶. Farahibakhshish, Ali Akbar, Rezaei Esfahani, Mohammad Ali, "Rahkarha-ye Ons ba Quran Karim dar Andishe-ye Maqam-e Moazzam-e Rahbari Damat Barakatuh" (*Strategies for Intimacy with the Holy Quran in the Thought of the Supreme Leader*), Studies in Quran Recitation, ۱۴۰۰ SH (۲۰۲۱ CE).
۷. Given L.M, "The Sage Encyclopedia Of Qualitative Methods". Vol. ۱-۲ California: sage, ۲۰۰۸.
۸. Ibn Jazari, Mohammad Bin Mohammad, *Al-Nashr fi al-Qira'at al-Ashr (Publication in the Ten Readings)*, Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah, n.d.
۹. Javadi Amoli, Abdullah, *Tafsir Tasnim (Interpretation of Tasnim)*, Qom: Isra Publications, ۱۳۸۱ SH (۲۰۰۲ CE).
۱۰. Khamenei, Seyyed Ali, *Bayanat dar Didar-e Jame'e az Qariyan Qur'an (Statements in Meeting with a Group of Quran Reciters)*, published on the website of the Office for Preservation and Publication of the Works of Ayatollah Seyyed Ali Khamenei (may his sublime presence endure), www.Khamenei.ir, ۲۲/۱/۱۳۷۰ SH (April ۱۱, ۱۹۹۱ CE).
۱۱. Khamenei, Seyyed Ali, *Bayanat dar Didar-e Jame'e az Qariyan Qur'an (Statements in Meeting with a Group of Quran Reciters)*, published on the website of the Office for Preservation and Publication of the Works of Ayatollah Seyyed Ali Khamenei (may his sublime presence endure), www.Khamenei.ir, ۱۷/۱۲/۱۳۷۱ SH (March ۸, ۱۹۹۳ CE).

۱۲. Khamenei, Seyyed Ali, *Bayanat dar Didar-e Jame'e az Qariyan Qur'an (Statements in Meeting with a Group of Quran Reciters)*, published on the website of the Office for Preservation and Publication of the Works of Ayatollah Seyyed Ali Khamenei (may his sublime presence endure), www.Khamenei.ir, ۶/۸/۱۳۸۲ SH (October ۲۸, ۲۰۰۳ CE).
۱۳. Khamenei, Seyyed Ali, *Bayanat dar Didar-e Jome'e az Qariyan-e Qur'an (Statements in Meeting with a Group of Quran Reciters)*, published on the website of the Office for Preservation and Publication of the Works of Ayatollah Seyyed Ali Khamenei (may his sublime presence endure), www.Khamenei.ir, ۲۶/۶/۱۳۸۳ SH (September ۱۷, ۲۰۰۴ CE).
۱۴. Khamenei, Seyyed Ali, *Bayanat dar Didar-e Jome'e az Qariyan-e Qur'an (Statements in Meeting with a Group of Quran Reciters)*, published on the website of the Office for Preservation and Publication of the Works of Ayatollah Seyyed Ali Khamenei (may his sublime presence endure), www.Khamenei.ir, ۲۵/۷/۱۳۸۳ SH (October ۱۶, ۲۰۰۴ CE).
۱۵. Khamenei, Seyyed Ali, *Bayanat dar Didar-e Qariyan (Statements in Meeting with Reciters)*, published on the website of the Office for Preservation and Publication of the Works of Ayatollah Seyyed Ali Khamenei (may his sublime presence endure), www.Khamenei.ir, ۲۲/۶/۱۳۸۶ SH (September ۱۳, ۲۰۰۷ CE).
۱۶. Khamenei, Seyyed Ali, *Bayanat dar Didar-e Qariyan Sharikat Konande dar Bisto-Sevomin Mosabeghat Bein-al-Melali-e Qur'an (Statements in Meeting with Participants of the Twenty-Third International Quran Competition)*, published on the website of the Office for Preservation and Publication of the Works of Ayatollah Seyyed Ali Khamenei (may his sublime presence endure), www.Khamenei.ir, ۴/۷/۱۳۸۵ SH (September ۲۵, ۲۰۰۶ CE).
۱۷. Khamenei, Seyyed Ali, *Bayanat dar Didar-e Rayis va Azaye Majles-e Khobregan-e Rahbari (Statements in Meeting with the President and Members of the Assembly of Experts)*, published on the website of the Office for Preservation and Publication of the Works of Ayatollah Seyyed Ali Khamenei (may his sublime presence endure), www.Khamenei.ir, ۱۴/۶/۱۳۹۲ SH (September ۵, ۲۰۱۳ CE).
۱۸. Khamenei, Seyyed Ali, *Bayanat dar Didar-e Sherkatkonandegan dar Mosaabeghat-e Bein-al-Melali-e Qur'an Kareem (Statements in Meeting with Participants of the International Quran Competition)*, published on the website of the Office for Preservation and Publication of the Works of Ayatollah Seyyed Ali Khamenei (may his sublime presence endure), www.Khamenei.ir, ۴/۴/۱۳۹۱ SH (June ۲۴, ۲۰۱۲ CE).
۱۹. Khamenei, Seyyed Ali, *Bayanat dar Didar-e Sherkatkonandegan dar Mosaabeghat-e Bein-al-Melali-e Qur'an Kareem (Statements in Meeting with Participants of the International Quran Competition)*, published on the website of the Office for Preservation and Publication of the Works of Ayatollah Seyyed Ali Khamenei (may his sublime presence endure), www.Khamenei.ir, ۱۸/۳/۱۳۹۲ SH (June ۸, ۲۰۱۳ CE).

۲۰. Khamenei, Seyyed Ali, *Bayanat dar Didar-e Sherkatkonandegan dar Mosaabeghat-e Bein-al-Melali-e Qur'an (Statements in Meeting with Participants of the International Quran Competition)*, published on the website of the Office for Preservation and Publication of the Works of Ayatollah Seyyed Ali Khamenei (may his sublime presence endure), www.Khamenei.ir, ۲۶/۱/۱۳۹۸ SH (April ۱۵, ۲۰۱۹ CE).
۲۱. Khamenei, Seyyed Ali, *Bayanat dar Jalseh-ye Akhtatamiyeh Mosabeghat Qira'at-e Qur'an (Statements in the Closing Session of the Quran Recitation Competition)*, published on the website of the Office for Preservation and Publication of the Works of Ayatollah Seyyed Ali Khamenei (may his sublime presence endure), www.Khamenei.ir, ۵/۱/۱۳۹۸ SH (January ۲۶, ۱۹۹۳ CE).
۲۲. Khamenei, Seyyed Ali, *Bayanat dar Mahafle Anse ba Qur'an (Statements in Sessions of Communion with the Quran)*, published on the website of the Office for Preservation and Publication of the Works of Ayatollah Seyyed Ali Khamenei (may his sublime presence endure), www.Khamenei.ir, ۱۸/۳/۱۳۹۵ SH (June ۸, ۲۰۱۶ CE).
۲۳. Khamenei, Seyyed Ali, *Bayanat dar Mahafle Anse ba Qur'an (Statements in Sessions of Communion with the Quran)*, published on the website of the Office for Preservation and Publication of the Works of Ayatollah Seyyed Ali Khamenei (may his sublime presence endure), www.Khamenei.ir, ۲۸/۳/۱۳۹۴ SH (June ۱۷, ۲۰۱۵ CE).
۲۴. Khamenei, Seyyed Ali, *Bayanat dar Mahafle Anse ba Qur'an (Statements in Sessions of Communion with the Quran)*, published on the website of the Office for Preservation and Publication of the Works of Ayatollah Seyyed Ali Khamenei (may his sublime presence endure), www.Khamenei.ir, ۱۴/۱/۱۴۰۱ SH (April ۳, ۲۰۲۲ CE).
۲۵. Khamenei, Seyyed Ali, *Bayanat dar Mahafle Anse ba Qur'an Kareem (Statements in Sessions of Communion with the Quran)*, published on the website of the Office for Preservation and Publication of the Works of Ayatollah Seyyed Ali Khamenei (may his sublime presence endure), www.Khamenei.ir, ۱۴/۷/۱۳۸۴ SH (October ۶, ۲۰۰۵ CE).
۲۶. Khamenei, Seyyed Ali, *Bayanat dar Maraseme Toudi'e Qariyan-e Qur'an (Statements in the Farewell Ceremony of Quran Reciters)*, published on the website of the Office for Preservation and Publication of the Works of Ayatollah Seyyed Ali Khamenei (may his sublime presence endure), www.Khamenei.ir, ۶/۲/۱۳۷۰ SH (April ۲۶, ۱۹۹۱ CE).
۲۷. Mahdi, Saleh, *Maqamat al-Musiqa al-Arabiyya (Levels of Arab Music)*, Tunis: Nashr al-Maahad al-Rashidi lil-Musiqa al-Tunisiyya, n.d.
۲۸. Maimuni, Abdullah Ali, *Fadl 'Ilm al-Waqf wa al-Ibtida' wa Hukm al-Waqf 'ala Ru'us al-Ayat (The Merit of Knowledge of Stopping and Starting and the Ruling of*

- Stopping at the Heads of Verses*), Riyadh: Dar al-Qasim lil-Nashr wa al-Tawzi', ۱۴۲۳ AH (۲۰۰۲ CE).
۲۹. Shahmiyeh Esfahani, Gholamreza, *Memari-ye Talavat (Architecture of Recitation)*, Tehran: Entesharat Talavat, ۱۳۸۹ SH (۲۰۱۰ CE).
۳۰. Shahidipoor, M. R., & Rostamnejad, M. (۲۰۲۲). Promoting the Culture of Getting Acquaintance with the Quran Emphasizing the Stataments of the Supreme Leader. **QERA'T**, ۹(۱۷), ۱۱۶-۱۴۶. doi: ۱۰,۲۲۰۳۴/qer.۲۰۲۲,۶۵۲۵
۳۱. Sotudehnia, Mohammad Reza, *Danesh-e Tajvid, Sath 2 (Level 2 Tajweed Education)*, Qom: Nasim Hayat, ۱۳۹۱ SH (۲۰۱۲ CE).
۳۲. Zarnoosheh Farahani, Hassan, *Olgoye-e Ons ba Quran bar Mabnaye Ravand-e Tamadoni Nizam Jomhouri Eslami Iran (The Model of Communion with the Quran Based on the Civilizational Approach of the Islamic Republic of Iran)*, Qom: Arbabe Andisheh, ۱۴۰۱ SH (۲۰۲۲ CE).
۳۳. Zarnoosheh Farahani, Hassan; Alipour, Meysam, *"Olgoye-e Ons ba Quran Mobtane bar Andisheye Ayatollah Khamenei" (Communion Model with the Quran Based on the Thinking of Ayatollah Khamenei)*, Two Semi-Scientific Journal of Religious and Cultural Policy, Issue No. ۱۶, pp. ۱۵۷-۱۸۹, ۱۴۰۰ SH (۲۰۲۱ CE).